

Denne fil er hentet fra Handelshøyskolen BIs åpne institusjonelle arkiv BI Brage
<http://brage.bibsys.no/bi>

Resultatføring av inntekter og kostnader før og etter fravalg av revisor i små AS: tyder utviklingen på økte skatteunndragelser?

John Christian Langli
Handelshøyskolen BI

Dette er siste forfatterversjon, etter fagfellevurdering, før publisering i

Praktisk økonomi & finans, 32(2016)2: 200-215

<http://dx.doi.org/10.18261/issn.1504-2871-2016-02-09>

Tidsskriftets forlag, Universitetsforlaget, følger forleggerforeningens avtale, og tillater at siste forfatterversjon legges i åpent publiseringsarkiv ved den institusjon forfatteren tilhører. http://www.universitetsforlaget.no/tidsskrift/Informasjon_om_rettigheter_og_praksis

Forlagets publikasjoner er tilgjengelige via www.idunn.no

Resultatføring av inntekter og kostnader før og etter fravalg av revisor i små AS – Tyder utviklingen på økte skatteunndragelser?

John Christian Langli

John Christian Langli har doktorgrad fra Norges Handelshøyskole (1993) og er professor i bedriftsøkonomisk analyse ved Institutt for regnskap, revisjon og foretaksøkonomi, Handelshøyskolen BI. E-post: john.c.langli@bi.no

Nøkkelord: skatteunndragelser, fravalg, revisjonsplikt, aksjeselskaper,

Hvis selskaper som velger bort revisor begynner å selge svart eller kreve fradrag for fiktive eller private utgifter etter fravalget av revisor, vil de ha en lavere vekst i omsetningen eller en svakere utvikling i driftsresultatet enn sammenliknbare selskaper som har beholdt revisor. Jeg tester om disse to effektene er observerbare hos AS som har valgt bort revisor i årene 2011–2014. Resultatene er entydige: Omsetningsveksten er minst like høy og utviklingen i driftsresultatet minst like god hos fravalgselskapene som hos sammenliknbare selskaper som har beholdt revisor, hvilket ikke er som forventet dersom fravalgselskapene begynner å unndra skatt etter fravalget. En rekke sensitivitetsanalyser, inklusiv analyser av selskaper etablert etter kravene til aksjekapital ble redusert med virkning fra 1.1.2012, rokker ikke ved konklusjonen.

Innledning

Etter 1. mai 2011 har små norske aksjeselskaper i hovedsak hatt anledning til å velge bort revisor. I forkant av fravalgsordningens innføring ble det fra flere hold advart mot å innføre valgfri revisjon (se f.eks. NOU 2008:12 s. 9 og 72–73). Motstanden skyldes i hovedsak antakelsen om at revisor demper lysten til å begå bevisste skatteunndragelser og andre former for økonomisk kriminalitet, samt at revisor reduserer omfanget av ubevisste feil.¹ Det er de bevisste unndragelsene som er fokus i denne artikkelen.

Når revisor er valgt bort, blir mulighetene for skatteunndragelser bedre fordi det blir mindre kontroller av hva som blir regnskapsført i regnskapene og i næringsoppgaven. Det er imidlertid usikkert om fravalgselskapene (dvs. selskapene som har valgt bort revisor, heretter FS) vil benytte den økte muligheten til å unndra skatt. En mulighet er at noen ønsker å unndra skatt, men avstår fordi de forventer at skattemyndighetene vil kontrollere FSene ekstra nøye. En annen mulighet er at næringsdrivende ikke ønsker å unndra skatt. De kan synes det er viktig å overholde regelverket og bidra til finanseringen av fellesgodene. En tredje mulighet kan være at lovpålagt revisjon av finansregnskapet, og kontrollene som revisor gjør f.eks. i forbindelse med innberetning av lønn og naturalytelser, kan være lite egnet for å hindre skatte- og avgiftsunndragelser. Det er flere

eksempler fra oppslag i pressen som viser at skatteunndragelser skjer i selskaper med revisor, og undersøkelser gjennomført av skattemyndighetene har vist at omfanget av unndragelser ikke er mindre hos selskaper som har revisor (se Langli 2015 fotnote 2 og kap. 3.5 for detaljer). Følgelig kan de som ønsker å unndra skatter og avgifter ha funnet fram til mekanismene som gjør unndragelser mulig samtidig som de har revisor. Innføringen av en fravalgsordning behøver således ikke utløse økte unndragelser. Når motstridene krefter gjør seg gjeldende, kan empiriske analyser gi svar på hvilke krefter som synes å dominere.

I denne artikkelen undersøker jeg om FSenes økonomiske utvikling etter fravalget er forenlig med at de har begynt å unndra skatt, eventuelt unndrar mer enn de gjorde tidligere.² Konkret analyserer jeg utviklingen i driftsinntekter og driftsresultat *før og etter* innføringen av fravalgsordningen hos *alle* selskaper som kvalifiserer for fravalg, og tester om utviklingen for FSene etter fravalget er forskjellig fra selskapene som har beholdt revisor (ikke-fravalgselskapene, heretter IFSene). Metoden gir ikke et direkte svar på om det har blitt mer skatteunndragelser etter fravalget, men den gir svar på om fravalg av revisjon sammenfaller i tid med et brudd i utviklingstakten for resultatførte driftsinntekter og driftskostnader. Jeg fokuserer på driftsinntektene og driftsresultatet siden det er disse postene som først vil merke effekten av f.eks. økt svart salg (som vil redusere veksttakten i salgsinntektene) og økt resultatføring av private utgifter (f.eks. reiser og diett) og fiktive bilag (f.eks. kvittering på kjøp av tjenester som ikke er levert).

Artikkelens oppbygning er som følger: Først redegjør jeg hvilken rolle revisor har spilt og spiller hva gjelder kontrollen av ASenes årsregnskaper og næringsoppgaver, og hvorfor det er vanskelig å spå hvordan FSene vil tilpasse seg etter et fravalg av revisor. Deretter forklarer jeg testens utforming og utvalgskritieriene, før jeg presenterer dataene og resultatene. En liten oppsummering kommer til slutt.

Skatteunndragelser og revisjonsplikten

Formålet med den lovpålagte revisjonen av årsregnskapet i Norge er den samme som i andre land: Å gi troverdighet til årsregnskapene som selskapene utarbeider og publiserer. Sammenliknet med revisorer i alle andre land har imidlertid norske revisorer en tilleggsoppgave: Hos revisjonspliktige virksomheter må de undertegne på næringsoppgaven og kontrolloppstillingen over registrerte og innberettede beløp. Dette er potensielt viktige oppgaver fordi revisor, ved sin signatur, bekrefter at hun ikke hadde funnet feil og mangler i klientens regnskaper som kan ha konsekvenser for beregningsgrunnlaget for skatter og avgifter (DnR 2008, SA 3801). I Norge kan dermed skattemyndighetene bruke revisors (manglende) signatur som en indikasjon på at regelverket (ikke) er overholdt. FSer må fortsatt levere årsregnskaper og næringsoppgaver m.m., men de er ikke revisjonspliktige. Dermed vil verken årsregnskapet være revidert eller næringsoppgaven sjekket for feil og mangler som kan ha skatte- og avgiftsmessig betydning. Mer konkret: Revisor

vil ikke lenger kontrollere kontantomsetningen, kredittsalget, varelageret, leverandørgjelden, bruk av privat bil, utgifter til reiser og diett, innberetningen av trekkpliktige ytelser mv. Under ellers like forhold har derfor fravalgselskapene bedre muligheter til f.eks. å holde omsetning utenfor regnskapet eller kreve fradrag for kostnader som ikke vedrører virksomheten.

Hvordan bruker næringsdrivende fleksibiliteten og mulighetene som oppstår etter et fravalg? Jeg har ikke funnet litteratur som undersøker sammenhengen mellom skatteunndragelser og revisjon.³ En sannsynlig forklaring er at ordningen med signering på næringsoppgaven og kontrolloppstillingen er særnorsk (DnR, 2008). Når lovpålagt revisor i andre land ikke er tildelt en tilsvarende aktiv rolle i ligningskontrollen, er det ikke så rart at ingen har undersøkt hvilken betydning revisjon har for skatte- og avgiftsunndragelsene.⁴

Det er usikkert om næringsdrivende vil utnytte den økte muligheten for å unndra skatter, og når de eventuelt vil ta i bruk mulighetene. En årsak er at dersom næringsdrivende tror sannsynligheten for bokettersyn vil øke etter et fravalg, kan det føre til at de som velger bort revisor vil være ekstra nøye med å overholde regelverket. Årsaken er at de ikke lenger har en å «skylde på» dersom et eventuelt bokettersynet avdekker beløp som er unndratt beskatning. De som har revisor kan vise til at regnskapet er godkjent av revisor, og at de følgelig har trodd at alt var i orden. En annen årsak er at mange er lovlydige. Vi ser f.eks. at mange holder fartsgrensen selv om det mange steder verken er forbundet med økt ulykkesrisiko eller bøter dersom man kjører 10 til 15 prosent over fartsgrensen. Majoriteten av de næringsdrivende oppfører seg kanskje på samme måte: I det store og hele overholder de regelverket fordi de mener det er riktig å overholde reglene. En tredje mulighet er at de næringsdrivende som ønsker å drive skatteunndragelser i regi av et AS har funnet fram til mekanismer som gjør det mulig samtidig som de har revisor. En mekanisme kan være at selskapene har tatt i bruk unndragelsesteknikker som revisor ikke oppdager. En annen mekanisme kan være at selskapene har funnet fram til revisorer som er mer opptatt av at tallene som rapporteres i ligningsoppgavene stemmer med det som er bokført, enn at det som er bokført stemmer med virksomheten som faktisk blir utført. Når det er argumenter både for og imot at FSene vil begynne å unndra skatter etter et fravalg, er det fornuftig å undersøke hva FSene faktisk har gjort.

Testen

Dersom FSene begynner å undra skatter etter fravalget, vil FSene øke andelen av omsetningen som holdes utenfor regnskapet og/eller føre flere kostnader inn i regnskapet. De fleste aktuelle kostnadene er å finne blant driftskostnadene, f.eks. økt husleie når virksomheten er leietaker i aksjonærs bygg, flere feriereiser som kamoufleres som forretningsreiser, resultatføring av fakturaer på kjøp av (håndverks-)tjenester som ikke er levert osv. Økt omfang av svart salg og/eller økt resultatføring av kostnader som ikke vedrører virksomheten vil derfor slå ut i salgsinntektene

og/eller driftsresultatet. Anta at $JDRM_{jt}$ er driftsresultat korrigert for revisjonshonoraret i prosent av driftsinntektene i år t for et bestemt selskap j . Fotskriften j er en tellevariabel som går fra 1 til N hvor N er antall selskaper i utvalget. Fotskrift t viser til året som en observasjon er hentet fra, som er 2006 til og med 2014. Korreksjonen for revisjonshonoraret gjøres for at IFSene ikke mekanisk skal få lavere driftsresultat etter innføringen av fravalgsordningen (revisjonshonoraret legges til driftsresultatet og det korrigerede driftsresultatet vil derfor være sammenliknbart mellom FSene og IFSene i årene etter innføringen av fravalgsordningen). Jeg ønsker å teste om $JDRM_{jt}$ går ned etter at selskap j foretar fravalg. For å gjøre det, bruker jeg data fra årene 2006–2014 og følgende likning som estimeres ved hjelp av regresjonsanalyse med «faste effekter»:

$$(1) \quad JDRM_{jt} = \beta_0 + \beta_1 \text{Effekt2011}_{jt} + \beta_2 \text{Effekt2012}_{jt} + \beta_3 \text{Effekt2013}_{jt} + \beta_4 \text{Effekt2014}_{jt} \\ + \sum \alpha_k \text{År\_t}_{jt} + \lambda_h \text{Kontrollvariabel\_h}_{jt} + \text{Feilledd}_{jt}$$

Variablene $\text{Effekt201}m_{jt}$, $m = 1, 2, 3$ og 4 , er definert slik at de fire beta-koeffisientene ($\beta_1, \beta_2, \beta_3$, og β_4) vil vise om FSenes justerte driftsmargin har utviklet seg forskjellig fra IFSenes justerte driftsmarginer etter at FSene valgte bort revisor ($\text{Effekt201}m_{jt} = 1$ dersom selskap j har valgt bort revisor i år $201m=t$ og 0 ellers). $\text{Effekt2013}_{j2013}$ vil følgelig være 1 for alle selskaper som har valgt bort revisor i år 2013 og anta verdien 0 ellers). $\text{Effekt201}m_{jt}$ er altså testvariablene. Dersom alle de fire β -koeffisientene er signifikante negative, innebærer det at FSene har hatt signifikant lavere justerte driftsmarginer enn IFSene i hvert av årene etter at fravalgsordningen ble innført. Hvis FSene sparer kostnader på fravalget utover bortfallet av revisjonshonoraret, f.eks. fordi FSene er mindre nøye med å holde orden i papirene eller føre oversiktlig varetellingslister og av den grunn sparer penger, kan β -koeffisientene bli signifikant positive. Det forhold at FSene kan være systematisk forskjellige fra IFSene også før revisjonen ble valgfri, tas hånd om gjennom de «faste effektene» som estimeringsmetoden automatisk korrigerer for. Bransjetilhørighet og geografisk lokalisering er andre faste effekter som det automatisk korrigeres for (en dagligvarebutikk i Storgata 12 var sannsynligvis en dagligvarebutikk i Storgata 12 også i fjor). I testen skal en derfor ikke ta med variabler som er konstante i testperioden fordi de automatisk blir hensyntatt.

I testen må det kontrolleres for faktorer som kan forklare naturlige variasjoner i $JDRM$. Følgende variabler tas med som kontrollvariabler: LnDrInnt (= den naturlige logaritmen til $1 +$ driftsinntekter) fordi eventuelle stordriftsfordeler kan gi økende lønnsomhet med økende størrelse. Vekst i driftsinntektene ($d\_Driftsinnt = (\text{DrInnt}_t - \text{DrInnt}_{t-1})/\text{DrInnt}_{t-1}$) og vekst i eiendelene ($d\_Eiendeler = (\text{Eiendeler}_t - \text{Eiendeler}_{t-1})/\text{Eiendeler}_{t-1}$) fordi selskaper som vokser kan ha bedre lønnsomhet enn selskaper som ikke vokser hvis fortjenestemarginen er positiv og/eller de investerer i mer lønnsomme prosjekter. To indikatorvariabler for selskapets alder tas med for å kontrollere for oppstartskostnader hos unge selskaper ($\text{Alder} < 5\text{år}$, som er 1 for selskaper yngre enn 5 år og 0 ellers) og muligheten for at eldre selskaper kan ha bedre/dårligere lønnsomhet enn

ynge selskaper ($Alder > 30$ År, som er 1 for selskaper som er eldre enn 30 år, 30 år tilsvarer omtrent en generasjon). Et estimat på antall ansatte, $Est(LnAnsatte) = \ln(1 + (\text{lønnskostnader} / (\text{årslønn for heltidsansatte} * 1,3)))$ kontrollerer for at selskaper med flere ansatte vil ha høyere lønnskostnader enn selskaper med færre ansatte og dermed lavere resultat (jeg multipliserer med 1,3 for å ta hensyn til arbeidsgiveravgift og sosiale kostnader). $VarigeAM/E$ (= varige anleggsmidler som andel av sum eiendeler) tas med fordi selskaper med høyere avskrivningsgrunnlag vil få høyere avskrivninger og dermed lavere driftsresultatet.

Jeg tar inn to mål på selskapenes bruk av gjeld: RBG/E (= sum rentebærende gjeld som andel av sum eiendeler) tas med fordi selskaper med gjeld har sterkere insentiver til å være effektive enn selskaper uten gjeld fordi renter og avdrag må betjenes. $IRBG/E$ (= sum ikke rentebærende / eiendeler) tas med av samme grunn som RBG/E og fordi leverandører som ikke tar seg betalt for å yte kreditt gjennom rentebærende lån kan ta seg betalt for kreditten ved å øke salgsprisen slik at den inkluderer en implisitt rentekostnad (eventuelt gi kontantrabatter for raskt oppgjør). Jeg kontrollerer for endringer i gjeldsandelene ($EndrRBG/E = RBG/E_t - RBG/E_{t-1}$ og $EndrIRBG/E = IRBG/E_t - IRBG/E_{t-1}$) fordi selskaper med økende gjeldsgrader kan ha problemer med inntjeningen og følgelig dårligere lønnsomhet.

$JDRM$ er justert for revisjonshonoraret. Det skjer ved at revisjonshonoraret plusses på driftsresultatet for alle selskaper i 2011 og de etterfølgende årene. Dermed vil driftsresultatet være etter revisjonshonorar for alle til og med 2010 og uten revisjonshonorar for alle i 2011–2014. Selskaper som velger bort revisor kan få hjelp fra en regnskapsfører, og jeg inkluderer $HarRegnFører$ (som er 1 hvis selskapet har regnskapsfører og 0 ellers). Det er to grunner til at jeg kontrollerer for bruken av regnskapsfører. Den første er at regnskapsfører delvis kan overta rollen revisor hadde med å kontrollere regnskapene fordi regnskapsfører skal ta opp feil, svakheter og lovbrudd med oppdragsgiver (God regnskapsføringsskikk nr. 1 punkt 1.2.2 og punkt 1.2.4.1). Den andre er at honoraret til regnskapsfører vil bidra til å redusere driftsresultatet. Til slutt tar jeg med indikatorvariabler for år for å kontrollere for at økonomien utvikler seg ulikt over tid. $\hat{A}_{r\_tjt} = 1$ når året er år t , og 0 ellers ($t = 2006, 2007, \dots, 2014$). Alle variablene er definert i appendikset.

Utvalget

Analysen gjennomføres på selskaper som kvalifiserer som fravalgskandidater (FKer). Dette er selskaper som i år t oppfyller kriteriene i aksjeloven § 7-6 for å kunne velge bort revisor, dvs. at omsetningen (balansesummen) i år $t-1$ er under 5 (20) millioner kroner og antall ansatte ikke overstiger 10. Videre kan selskapene ikke være morselskap eller være under tilsyn av Finanstilsynet.⁵ Også datterselskaper og selskaper med omsetning eller eiendeler i år t som er 25 prosent høyere enn terskelverdien er holdt utenfor. Datterselskaper og vekstselskaper utelates fordi jeg ønsker at utvalget skal bestå av så like selskaper som mulig. Jeg utelater derfor datterselskaper

fordi fravalgstilbøyeligheten hos disse er lavere enn for andre sammenliknbare selskaper fordi morselskapet må ha revisor og revisor trenger bekreftelse på verdien av mors eierandel i datter. Datterselskaper kan derfor oppføre seg som om de forventer å bli revidert, selv om de teknisk sett fyller vilkårene for fravalg. Selskaper som hadde omsetning eller eiendeler over terskelverdien i år t holdes utenfor fordi de ikke har insentiver til å velge bort revisor – revisor må gjenvelges etter bare noen måneder. For selskaper hvor regnskapet for år $t-1$ mangler, er selskapene utelatt dersom aksjekapitalen eller balansesummen i år t var større enn 20 millioner kroner (hvilket ikke helt er i samsvar med aksjeloven § 7-6 annet ledd, som krever bruk av åpningsbalansen. Åpningsbalansene er ikke tilgjengelige i norske registre).

Et selskap anses som FK så lenge det oppfyller kriteriene for fravalg. En rekke FKer er små. For å unngå at resultatene blir påvirket av en stor andel selskaper med liten omsetning, utelates alle selskaper med driftsinntekter under 1 million kroner. Tabell 1 viser antall selskaper som inngår i utvalget per år og andelen som har fravalgt revisor. Antall observasjoner per år ligger i gjennomsnitt på noe over 25 000, og til sammen består utvalget av 229 526 selskaps-år observasjoner. Fravalgsandelen øker fra 44,6 prosent i 2011 til 69,1 prosent i 2014. Andelen av årsregnskapene i utvalget som ikke er blitt revidert alle år sett under ett, er 26,4 prosent. Andelen av årsregnskapene som tilhører selskaper som før eller senere har foretatt fravalg, er 56 prosent (gjennomsnittet av $Fravalgselskap = 0,56$, se tabell 2. $Fravalgselskap_{jt} = 1$ for alle t dersom selskap j har foretatt fravalg innen 31.12.2014 og 0 ellers, t er årene som selskapene er inkludert i utvalget).

Tabell 1: Utvalget

År	Beholdt revisor (IFS)	Fravalgt revisor (FS)	Sum fravalgskandidater	FS i %
2006	23 119	0	23 119	0 %
2007	24 826	0	24 826	0 %
2008	24 939	0	24 939	0 %
2009	25 107	0	25 107	0 %
2010	25 819	0	25 819	0 %
2011	14 238	11 480	25 718	44,6 %
2012	12 253	13 778	26 031	52,9 %
2013	10 522	16 855	27 377	61,6 %
2014	8 223	18 408	26 631	69,1 %
I alt	169 005	60 521	229 527	26,4 %

Tabellen viser antall selskaper med omsetning over 1 million kroner som tilfredsstillt kriteriene for å foreta fravalg. Utvalgsriteriene er beskrevet i teksten under overskriften «Utvalget».

Deskriptiv statistikk

Beskrivende statistikk for utvalget presenteres i tabell 2.⁶ Beregningsgrunnlaget er selskapene i tabell 1. Driftsinntekten ($DrInnt$) er i gjennomsnitt 2,6 millioner kroner og den gjennomsnittlige

balansesummen (*Eiendeler*) er 2,5 millioner kroner. Gjennomsnittlig rentebærende gjeld (*RBG/E*) er 0,247 mens gjennomsnittlig ikke-rentebærende gjeld (*IRBG/E*) er 0,482, hvilket betyr at selskapenes egenkapitalandel i gjennomsnitt er 0,271 eller 27,1 prosent. Den gjennomsnittlige justerte driftsmarginen (*JDRM*) er 11,2 prosent og medianen er 6,1 prosent. 82,5 prosent av selskapene bruker regnskapsfører (*HarRegnFører*).

Tabell 2 Beskrivende statistikk

	Gjsn	Std	5-prosentil	Median	95-prosentil
<i>Fravalgselskap</i>	0,560	0,50	0,000	1,000	1,000
<i>JDRM</i>	11,20	20,57	-12,59	6,10	55,85
<i>LnDrInnt</i>	7,743	0,48	7,005	7,736	8,460
<i>VekstDrInnt</i>	0,147	0,40	-0,290	0,050	0,986
<i>VekstEien</i>	0,102	0,33	-0,332	0,030	0,789
<i>Ln(EstAnsatte)</i>	0,819	0,45	0,000	0,833	1,548
<i>VarigeAM/E</i>	0,242	0,29	0,000	0,103	0,893
<i>RBG/E</i>	0,247	0,37	0,000	0,051	0,897
<i>IRBG/E</i>	0,482	0,39	0,055	0,413	1,094
<i>EndrRBG/E</i>	-0,007	0,18	-0,217	0,000	0,231
<i>EndrIRBG/E</i>	-0,005	0,22	-0,292	-0,005	0,298
<i>Alder<5År</i>	0,316	0,47	0,000	0,000	1,000
<i>Alder>30År</i>	0,039	0,19	0,000	0,000	0,000
<i>HarRegnFører</i>	0,825	0,38	0,000	1,000	1,000
<i>DrInnt</i>	2597,7	1487,9	1101,0	2289,0	4721,0
<i>Eiendeler</i>	2470,9	3239,5	344,0	1309,0	9914,0

Tabellen viser gjennomsnitt (gjsn), standardavvik (std), 5-prosentil, median og 95-prosentil for variabler brukt i testene samt for driftsinntektene (DrInnt i kr 1 000) og sum eiendeler (Eiendeler, i kr 1 000). Utvalget består av fravalgskandidater med en gjennomsnittlig omsetning på minst 1 million kroner i utvalgsperioden og hvor alle variabler som brukes i testene kan beregnes, se tabell 1. Fordelingen til variablene JDRM, VekstDrInnt og VekstEien er trimmet ved at 5 prosent av observasjonene i hver hale er slettet. Variablene RBG/E og IRBG/E er winsorized ved at forholdstall over 3 er satt til 3. Trimmingen av utvalget reduserte utvalgsstørrelsen fra 267 109 til 229 657 observasjoner. Variablene er definert i appendikset. Dataene er levert av Experian AS med unntak av HarRegnFører, som er levert av Skatteetaten.

For å spare plass vises ikke korrelasjonsmatrisen. Korrelasjonskoeffisientene er gjennomgående lave, 75 av 90 korrelasjonskoeffisienter er mellom -0,2 og 0,2. To korrelasjonskoeffisienter er over 0,4 (korrelasjonen mellom *Ln(EstAnsatte)* og *LnDrInnt* er 0,57, mens korrelasjonen mellom *RBG/E* og *VarigeAM/E* er 0,46). Mellom følgende variabelpar er korrelasjonen ikke signifikant på 0,05-nivået: *EndrIRBG/E/E* og *LnDrInnt*, *Alder<5År* og *LnDrInnt*, *Alder>30År* og *EndrRBG/E/E*, *EndrRBG/E* og *HarRegnFører* samt *EndrIRBG/E/E* og *HarRegnFører*. Indikatorvariabelen for fravalgselskap (*Fravalgselskap*) er signifikant negativ til alle variablene unntatt andelen ikke rentebærende gjeld (*IRBG/E*), andelen unge selskaper (*Alder<5År*) og om selskapet har regnskapsfører (*HarRegnFører*), hvor korrelasjonskoeffisientene er signifikant positive.

Tabell 3 illustrerer forskjellene mellom FSene og IFSene. Kolonnen «diff» viser gjennomsnittsverdien for IFSene (GjIFS) fratrukket gjennomsnittsverdien for FSene (GjFS). Når beløpet er positivt er gjennomsnittsverdien høyere for IFSene. Forskjellene er beregnet for to perioder: 2010, som er siste året før fravalgsordningen ble innført, og årene 2012–2014 sett under ett. T-testene viser om gjennomsnittet for FSene er signifikant forskjellig fra gjennomsnittet for

IFSene.

Tabell 3: T-tester for forskjeller i gjennomsnittsverdier i 2010 og i årene 2012-2014 mellom fravalgselskaper (FSer) og selskaper som har beholdt revisor (IFSer)

	2010				2012-2014			
	GjIFS	GjFS	diff	t-verdi	GjIFS	GjFS	diff	t-verdi
<i>JDRM</i>	11,37	9,41	1,96	7,42***	13,77	10,85	2,92	19,53***
<i>LnDrInnt</i>	7,85	7,66	0,20	33,45***	7,82	7,69	0,13	38,41***
<i>VekstDrInnt</i>	0,17	0,10	0,07	15,13***	0,13	0,15	-0,02	-5,88***
<i>VekstEien</i>	0,10	0,07	0,03	8,39***	0,08	0,10	-0,02	-9,25***
<i>Ln(EstAnsatte)</i>	0,84	0,79	0,05	8,53***	0,78	0,79	-0,00	-1,24
<i>VarigeAM/E</i>	0,27	0,23	0,05	12,57***	0,27	0,21	0,06	27,07***
<i>RBG/E</i>	0,29	0,23	0,05	10,98***	0,27	0,20	0,07	26,31***
<i>IRBG/E</i>	0,47	0,49	-0,02	-3,33***	0,44	0,49	-0,05	-15,88***
<i>EndrRBG/E</i>	-0,01	-0,01	-0,00	-0,27	-0,01	-0,01	0,00	1,78*
<i>EndrIRBG/E</i>	0,01	0,01	0,01	2,97***	-0,01	-0,01	0,01	4,00***
<i>Alder<5År</i>	0,34	0,31	0,03	11,53***	0,26	0,34	-0,07	-25,70***
<i>Alder>30År</i>	0,04	0,03	0,01	10,17***	0,05	0,03	0,02	17,88***
<i>HarRegnFører</i>	0,85	0,91	-0,05	-13,66***	0,71	0,87	-0,17	-59,48***
<i>Antall obs.</i>	25 819				80 027			

Utvalget består av observasjoner fra 2010 og 2012–2014, jf. tabell 1 og 2. GjIFS (GjFS) viser gjennomsnittsverdien for selskaper som har beholdt revisor (fravalgt revisor). Kolonne diff = GjIFS – GjFS, dvs. forskjellen i gjennomsnittsverdien til selskaper som har beholdt og som har valgt bort revisor. Kolonne t-verdi viser t-verdien for tester av om forskjellen i gjennomsnittsverdiene for de to gruppene er signifikant forskjellig fra null. T-testene antar ulik varians. *** (**) [*] indikerer statistisk signifikants med et signifikansnivå på 0,01 (0,05) [0,1]. Variablene er definert i appendikset.

Resultatene i tabell 3 viser at FSene og IFSene er forskjellig langs nesten alle dimensjoner som fanges opp av variablene. IFSene har bedre lønnsomhet (målt ved *JDRM*) enn FSene og lønnsomhetsforskjellen til FSene har økt fra 2010 til 2012–2014.⁷ Videre er IFSene større enn FSene, men FSene har vokst raskere og differansen i størrelsen (målt ved *LnDrInnt*) har avtatt. FSene har mindre rentebærende gjeld (*RBG/E*), mer ikke-rentebærende gjeld (*IRBG/E*), lavere andel varige driftsmidler (*VarigeAM/E*) og bruker oftere regnskapsfører (*HarRegnFører*) enn IFSene. Andelen yngre selskaper (målt ved *Alder<5År*) var lavere hos FSene i 2010, men i 2012 er andelen blitt høyere blant FSene. Det skyldes tilsiget av nye selskaper som er etablert uten revisor. De signifikante forskjellene i tabell 3 understreker betydningen av å bruke multipel regresjonsanalyse når man skal teste for forskjeller i utviklingen i den justerte driftsmarginen.

Regresjonsresultater

Resultatene fra regresjonsanalysen er vist i tabell 4. Kolonne 1 viser resultatene som fremkommer når kun indikatorvariablene for effekten av fravalget (*Effekt201m*, $m = 1, 2, 3$ og 4) og år er inkludert i estimeringen. I kolonne 2 vises resultatene som fremkommer når alle kontrollvariablene

tas med. I kolonne 3 er kontrollvariabelen for størrelse i kolonne 2 (som er *LnDrInnt*) byttet ut med logaritmen til eiendelene (*LnEiendeler*). I kolonnene 1, 2 og 3 er avhengig variabel justert driftsmargin (*JDRM*) og i kolonne 4 er *JDRM* byttet ut med vekst i omsetningen (*VekstDrInnt*). Ingen av koeffisientene til *Effekt201m*, $m = 1, 2, 3$ og 4, er signifikant negative i kolonne 1, 2 og 3. Det betyr at vi ikke finner tegn til en svakere utvikling i de justerte driftsresultatene hos FSene, hvilket kunne vært en observerbar effekt av at FSene begynner å kreve fradrag for flere utgifter som ikke vedrører virksomheten etter fravalget.

Koeffisientene til effekt-variablene i kolonnene 1 og 2 tyder på at en motsatt utvikling enn det skatteunndragelseshypotesen impliserer: FSene har signifikant høyere driftsmarginer i alle år unntatt 2012 (forskjellen i koeffisientene for *Effekt2013* og *Effekt2014* i kolonne 4 er signifikant med en p-verdi på 0,122). Inntrykket om økt lønnsomhet for FSene etter fravalget modereres dog i kolonne 3, hvor *LnEiendeler* brukes som kontrollvariabel for størrelse. Det er ikke opplagt hvordan man bør kontrollere for størrelse. Skattepliktig inntekt og skatteunndragelser er imidlertid mer avhengig av omsetningen enn av eiendelene, hvilket taler for at potensialet for unndragelser best fanges opp når driftsinntekter brukes som kontrollvariabel. Vi ser også at modellens forklaringsgrad er markert høyere i kolonne 2 enn i kolonne 3. I og med at effektvariablene fanger opp variasjonen i den justerte driftsmarginen som ikke blir forklart gjennom de øvrige kontrollvariablene, er det en fordel med høy forklaringsgrad. Dette taler for at størst vekt bør legges på resultatene i kolonne 2. Det viktigste er dog at ingen av resultatene støtter antakelsen om økte unndragelser hos fravalgselskapene.

JDRM består av en teller og en nevner. Neveren er driftsinntekter. Følgelig er det mulig at FSene opprettholder resultatmarginen fordi de unndrar både inntekter og kostnader, eller at økningen i *JDRM* skyldes at FSene holder forholdsmessig mer av omsetning utenfor regnskapene. Dette testes ved å bruke årlig vekst i driftsinntektene (*VekstDrInnt*) som avhengig variabel. Resultatene er vist i kolonne 4. Tre av de fire *Effekt201m*-koeffisientene ($m = 1, 2, 3$ og 4=) er signifikant positive. De årlige vekstratene i omsetningen har følgelig vært signifikant høyere for FSene enn for IFSene unntatt i 2011, hvor veksttaket var lik. Nå kan en ikke utelukke at omsetningsveksten for FSene ville ha vært enda høyere hvis selskapet hadde hatt revisor, men vi kan i hvert fall konstatere at omsetningsveksten har vært sterkere for FSene enn for IFSene.

Tabell 4: Regresjonsresultater

	1	2	3	4
Avhengig variabel:	<i>JDRM</i>	<i>JDRM</i>	<i>JDRM</i>	<i>VekstDrInnt</i>
<i>Effekt2011</i>	0,63*** (3,84)	0,62*** (4,67)	0,22 (1,57)	-0,00 (-0,22)
<i>Effekt2012</i>	0,33*	0,21	-0,23	0,01***

	(1,82)	(1,41)	(-1,49)	(3,12)
<i>Effekt2013</i>	0,55***	0,47***	-0,06	0,05***
	(2,71)	(2,76)	(-0,31)	(9,90)
<i>Effekt2014</i>	0,88***	0,77***	0,39*	0,01**
	(3,73)	(3,82)	(1,85)	(1,98)
<i>LnDrInnt</i>		21,09***		
		(75,81)		
<i>LnEiendeler</i>			7,90***	
			(52,92)	
<i>VekstDrInnt</i>		0,59***	4,91***	
		(5,66)	(43,35)	
<i>VekstE</i>		6,29***	4,35***	0,37***
		(61,57)	(36,78)	(105,82)
<i>Ln(EstAnsatte)</i>		-28,46***	-16,16***	0,24***
		(-78,59)	(-61,42)	(38,66)
<i>VarigeAM/E</i>		-5,52***	-9,09***	-0,03***
		(-16,74)	(-23,96)	(-3,27)
<i>RGB/E</i>		0,38	-0,04	0,06***
		(1,47)	(-0,15)	(9,38)
<i>IRBG/E</i>		-1,01***	3,20***	0,00
		(-5,11)	(13,87)	(0,40)
<i>EndrRBG</i>		-14,01***	-16,01***	-0,20***
		(-42,66)	(-44,48)	(-25,00)
<i>EndrIRBG</i>		-11,31***	-15,39***	0,04***
		(-52,04)	(-64,62)	(6,11)
<i>Alder<5År</i>		-0,25***	-0,78***	0,06***
		(-2,58)	(-7,70)	(20,89)
<i>Alder>30År</i>		-0,23	-0,62	0,06***
		(-0,63)	(-1,61)	(6,29)
<i>HarRegnFører</i>		-0,18	-0,13	-0,01**
		(-1,52)	(-1,03)	(-2,04)
<i>Indikatorvariabler for år</i>	Ja	Ja	Ja	Ja
<i>Konstant</i>		-125,44***		-0,06***
		(-66,01)		(-7,14)
<i>Justert R²</i>	0,004	0,353	0,279	0,167

Tabellen viser resultatene som fremkommer når likning 1 i teksten estimeres på utvalget beskrevet i tabell 1 med *JDRM* som avhengig variabel i kolonnene 1, 2 og 3. I kolonne 4 er avhengig variabel vekst i driftsinntektene (*VekstDrInnt*). Tallene i parentes er t-verdier. Justert R² er modellens forklaringsgrad. Antall obs. er antall observasjoner i utvalget. Indikatorvariabler for år er inkludert i testene, men resultatene tabuleres ikke for å spare plass. Estimeringsmetoden er regresjonsanalyse med faste effekter og robuste feilledd «clustered» per selskap (Stata: xtreg ..., fe vce(cluster orgnr)). *** (**) [*] indikerer statistisk signifikans med et signifikansnivå på 0,01 (0,05) [0,1].

Resultatene for kontrollvariablene er omtrent som forventet. Resultatmarginene øker med størrelsen og veksttaket, og avtar med antall ansatte, økende avskrivningsgrunnlag, andelen ikke

rentebærende gjeld og økende gjeldsgrader. Yngre selskaper har lavere resultatmarginer enn eldre selskaper. Bruk av regnskapsfører bidrar til å redusere resultatmarginen, men reduksjonen er ikke signifikant.

Sensitivitetsanalyser

For å undersøke holdbarheten av resultatene i tabell 4 er følgende sensitivitetsanalyser gjennomført:

Tilgang og avgang selskaper

Over tid kommer det til nye selskaper i utvalget samtidig som en del selskaper faller fra. For å undersøke om resultatene skyldes avgang/tilgang på selskaper, gjentas analysene på utvalg bestående av de samme selskapene. Først bruker jeg kun de selskapene som ble definert som fravalgskandidater i 2011 og estimerer testene i tabell 3 på nytt. Dermed vil resultatene ikke bli påvirket av at noen selskaper forlater utvalget før 2011 eller at nye kommer til. Deretter krever jeg at selskapene skal ha komplette tidsserier i 9 år, slik at jeg følger nøyaktig de samme selskapene i hele perioden. Til slutt kjører jeg en forenklet versjon av testen på data fra årene 2010 og 2011, 2010 og 2012, 2010 og 2013 og 2010 og 2014 (forenklingen består i fjerning av unødvendige test- og årsvariabler). Ingen av koeffisientene til *Effekt201m*, $m = 1, 2, 3$ eller 4, er signifikant negative.

Nyetablerte AS

AS etablert før 2011 og som foretar fravalg, har hatt erfaring med revisor. Disse kan derfor ha bedre orden i bokføringssystemene og rapporteringsrutinene enn AS som ble etablert uten revisor. Videre er det mulig at eierne av nyetablerte AS uten revisor har andre oppfatninger om betydningen av å følge regelverket enn eierne av nyetablerte AS med revisor fordi en andel av de som etablerte AS uten revisor kanskje aldri ville ha etablert AS dersom det var revisjonsplikt.⁸ Følgelig er det interessant å se om resultatene holder når testen gjennomføres på nyetablerte AS. Tabell 5 panel A viser antall nyetablerte selskaper som tilfredsstillter utvalgskriteriene og hvor nødvendig informasjon er tilgjengelig for å beregne variablene. I alt inngår 15 241 selskaps-år observasjoner i utvalget og i 2014 er prosentandelen av selskapene som har valgt bort revisor 81,2. Resultatene fra estimeringen av likning 1 med *JDRM* og *VekstDrInnt* som avhengige variabler er vist i panel B (jeg viser kun resultatene for testvariablene). Resultatene viser ingen indikasjoner på at nyetablerte AS uten revisor er mer engasjert i skatteunndragelser enn nyetablerte AS med revisor: Omsetningsveksten hos FSene er like høy eller høyere, og den justerte driftsmarginen er signifikant høyere i både 2013 og 2014.

Tabell 5: AS etablert i 2011 eller senere

Panel A: Utvalgets sammensetning

År	Beholdt revisor (IFS)	Fravalgt revisor (FS)	Sum fravalgskandidater	FS i %
2012	935	796	1 731	46,0 %

2013	1 650	3 800	5 450	69,7 %
2014	1 519	6 551	8 070	81,2 %
I alt	4 104	11 147	15 251	73,1 %

Panel B: Utdrag av regresjonsresultater

	JDRM		VekstDrInnt	
	Koeffisienter	T-verdi	Koeffisienter	T-verdi
Effekt2012	1,41	1,59	-0,06	-1,15
Effekt2013	1,87**	2,23	0,21***	4,57
Effekt2014	1,44*	1,67	0,02	0,32
Justert R ²	0,515		0,415	

Panel A viser antall selskaper etablert i 2011 eller senere som tilfredsstillter utvalgsriteriene beskrevet i teksten i avsnittet «Utvalget». Panel B viser et utdrag av regresjonsresultatene som fremkommer når likning 1 (etter fjerning av variabler som relaterer seg til 2011 eller tidligere) estimeres på utvalget i panel A. Se for øvrig noten til tabell 3.

Selvseleksjon

Det er ikke tilfeldig hvilke selskaper som velger bort revisor og hvilke som beholder revisor. Dette gjør at resultatene kan skyldes selvseleksjon, dvs. valg som fravalgskandidatene gjør og som har sammenheng med andre årsaker enn det vi har lagt til grunn i testene og ved tolkningen av resultatene. Sammenlikninger av FSer og IFSer kan derfor bære galt av sted fordi vi ikke har kontroll med årsak-virkning. For å undersøke hvilken betydning selvseleksjon kan ha, genererer jeg et utvalg som består av FSer og selskaper som *ikke* har hatt muligheter for å velge bort revisor fordi omsetningen har vært for høy (alle andre kriterier enn omsetningskravet er oppfylt). Deretter gjentar jeg testene i tabell 4, først for selskapene som har mellom 3 og 7 millioner kroner i omsetning og deretter for selskapene som har mellom 4 og 6 millioner kroner. Disse testene resulterer i mer positive koeffisienter for samtlige *Effekt201m*-variabler ($m = 1, 2, 3$ og 4) med både *JDRM* og *VekstDrInnt* som avhengig variabel, og alle unntatt en koeffisient er signifikant på 0,01-nivået (men den er signifikant på 0,05-nivået).

Bransjeforskjeller

Det er vel kjent at enkelte bransjer (f.eks. bygg- og anlegg, restauranter og bilpleieforretninger) har et mer frynsete rykte enn andre hva gjelder skattemoral. Bransjetilhørighet er en fast effekt som estimeringsmetoden automatisk korrigerer for, men det er likevel interessant å se hvordan resultatene blir når testene kjøres på selskaper i den samme bransjen. Det skyldes at effekter som opptrer i en bransje kan bli «vannet ut» når bransjen slås sammen med andre bransjer. I et stort utvalg kan dermed atferd som er forenelig med økte skatteunndragelser etter fravalget bli kamouflert. For å undersøke om så er tilfelle, fordeler jeg selskapene på bransjer (basert på de to første sifrene i bransjekodene) og estimerer modellen i kolonne 2 i tabell 4 for alle bransjer med minst 100 selskapsår observasjoner. Det blir i alt 61 estimeringer og ($61 * 4 =$) 244 koeffisienter for de fire *Effekt201t*-variablene. I kun én bransje (som dekker 0,5 prosent av utvalget) er samtlige fire β -koeffisienter negative, og i kun fire bransjer er en eller to av de fire β -koeffisienter negative. Siden 235 av 244 koeffisienter ikke er signifikante, må konklusjon bli at bransjeanalyser ikke endrer på konklusjonene man kan trekke på bakgrunn av tabell 4.

Feilrapportering av revisjonshonoraret

Informasjon om revisjonshonoraret er hentet fra notene til årsregnskapet. Selskapenes plikt til å gi slike opplysninger følger av regnskapsloven §§ 7-31a og 7-44. Ikke alle selskaper gir noteopplysninger om revisjonshonoraret selv om de har revisor. Jeg sletter derfor alle observasjoner hvor revisjonshonoraret mangler eller er oppgitt til kroner null samtidig som selskapet har revisor, og gjentar analysene i tabell 4. Konklusjonene holder seg.

Logaritmen til justerte driftsinntekter som avhengig variabel

Når forholdstall brukes som avhengig variabel tildeles alle observasjoner samme vekt, uavhengig av om selskapet er stort eller lite. For å undersøke om resultatene holder når betydningen av små selskaper vektas ned og utviklingen hos de største selskapene vektas opp, er testen i kolonne 2 i tabell 4 gjentatt med logaritmen til det justerte driftsresultatet som avhengig variabel.⁹ Ingen av koeffisientene til *Effekt201m*-variablene ($m = 1, 2, 3$ og 4) er signifikant negative. Videre er to av koeffisientene signifikant positive (*Effekt2011* er signifikant positiv med et signifikansnivå på 0,05 og *Effekt2013* er signifikant positiv med et signifikansnivå på 0,1).

Oppsummering

I denne artikkelen har jeg undersøkt om den økonomiske utviklingen til AS som driver sin virksomhet uten revisor (FSene) avviker fra den økonomiske utviklingen hos sammenliknbare AS som har revisor (IFSene). Testene er ment å fange opp at FSer som begynner å selge svart vil ha en svakere utvikling i driftsinntektene enn ellers sammenliknbare IFSer, og at FSer som tar økte kostnader inn i regnskapet (f.eks. private feriereiser og fiktive utgiftsbilag) vil få lavere driftsresultater enn sammenliknbare IFSer (etter at det justeres for at IFSene har utgifter til revisjon som FSene ikke har). Testene gjennomføres på selskaper som kvalifiserer for fravalg og jeg følger selskapenes utvikling i årene før og etter at en andel av disse foretar fravalg. Resultatene viser ingen tegn til at selskapene som har valgt bort revisor har begynt med skatteunndragelser etter fravalget.

Appendiks: Variabeldefinisjoner

Alder<5År	= 1 hvis selskapets alder < 5 år og 0 ellers.
Alder>30År	= 1 hvis selskapets alder > 30 år og 0 ellers.
DrInnt	= Sum driftsinntekter i kroner 1 000.
Effekt201m	= 1 for selskap j i år t hvis selskap j har valgt bort revisor i år t, 0 ellers. m = 1, 2, 3 eller 4, slik at årstallene blir 2011, 2012, 2013 eller 2014.
Eiendeler	= Sum eiendeler i kroner 1 000.
EndrIRBG/E	= IRBG/E _t - IRBG/E _{t-1} .
EndrRBG/E	= RBG/E _t - RBG/E _{t-1} .
Fravalgselskap	= 1 i alle år selskap j inngår i utvalget hvis selskap j har meldt fravalg av revisor innen 31.12.2014 og ellers.
HarRegnFører	= 1 hvis selskapet i selvangivelsen har krysset av for at regnskapsfører fyller ut næringsoppgaven og/eller fører regnskapet (opplysningene for 2014 er antatt å være de samme som i 2013).
IRBG/E	= ikke-rentebærende gjeld dividert på sum eiendeler. Avsatt utbytte som er regnskapsført som kortsiktig gjeld i årsregnskapet er omklassifisert til egenkapital.
JDRM	= justert driftsresultat i prosent av driftsinntektene. Justert driftsresultat = driftsresultat for t ≤ 2010 og driftsresultat + eventuelt revisjonshonorar for t > 2010.
Ln(EstAnsatte)	= ln(1+ resultatført lønn dividert på gjennomsnittlig årslønn for heltidsansatte menn og kvinner multiplisert med 1,3).
LnDrInnt	= ln(1 + DrInnt).
RBG/E	= Rentebærende gjeld dividert på sum eiendeler. Konserngjeld og gjeld til eiere og ansatte er ansett som rentebærende gjeld. Forholdstallet er trimmet slik at det varierer mellom 0 og 3.
VarigeAM/E	= Varige anleggsmidler dividert på sum eiendeler.
VekstDrInnt	= (DrInnt _t - DrInnt _{t-1}) / DrInnt _{t-1} .
VekstEien	= (Eiendeler _t - Eiendeler _{t-1}) / Eiendeler _{t-1} .

Litteratur

- Brønnøysundregistrene, 2015. Særattestasjonskrav - kartlegging og forenkling. Hentet 2.11.2015. https://www.difi.no/sites/difino/files/forstudierapport_saer_endelig.pdf og https://www.difi.no/sites/difino/files/forstudierapport_saer_endelig_vedlegg.pdf.
- DnR, 2008, NOU 2008:12 Revisjonsplikten for små foretak. Hentet 22.10.2015. https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/fin/fma/horingssvar/2008_07_02_nou_12_revisjonsplikt/dnr.pdf.
- Erhvervsstyrelsen. 2015. Evalueringer af lempet revisionspligt. Hentet 12. januar 2015. http://erhvervsstyrelsen.dk/evalueringer_lempet_revisionspligt.
- Langli, J.C. (2015). Evaluering av unntak for revisjonsplikt i små aksjeselskaper. Hentet 15.10.2015. <https://www.regnskapnorge.no/upload/34441/Langli%202015.03.26%20Evalueringsrapport%20fravalg.pdf>.
- Langli, J.C. og T. Svanström. 2014. Audits of private companies. In The Routledge Companion to Auditing, edited by D. Hay, W. R. Knechel and M. Willekens. London: Routledge.
- NOU 2008:12 Revisjonsplikt for små foretak.
- Rosted, B. 2015. Forenklingsmuligheter – kontrollkrav ved offentlige tilskudd. Tidstyver i forvaltningen – Erfaringsseminar. Hentet 2.11.2015 https://www.difi.no/sites/difino/files/brønnoysundregistrene_-_bjarne_rosted.pdf.
- SA 3801 Revisors kontroll av og rapportering om grunnlag for skatter og avgifter. Hentet 22.10.2015. <https://www.revisorforeningen.no/globalassets/fag/standarder-og-veiledninger/revisjonsstandardene/sa-3801---revisors-kontroll-av-og-rapportering-om-grunnlag-for-skatter-og-avgifter.pdf>.

Noter

---

¹ En oppfatning om at innføringen av en fravalgsordning for små AS vil føre til at store deler av næringslivet kan begynne å drive svart, kan også ha bidratt til motstanden mot å innføre en fravalgsordning. Fravalgselskapene er imidlertid små, og selv om de er mange har de samlet sett relativt liten samfunnsøkonomisk betydning. Fra 2010 til 2012 økte den ureviderte delen av omsetningen (= den delen av omsetning som skjer hos selskaper uten revisor) fra 0,2 prosent til 1,4 prosent når beregningsgrunnlaget er selskapsregnskapene til samtlige regnskapspliktige uavhengig av selskapsform (Langli, 2015 kap 2.6 og figur 2-10). Ser vi kun på omsetningen hos AS, økte den ureviderte omsetningen fra 0 prosent i 2010 til 1,5 prosent i 2012.

² Denne artikkelen er en videreføring av kapittel 6 i Langli (2015), hvor jeg brukte data til og med 2012. I denne artikkelen undersøker jeg om funnene som fremkom ved analyser av data til og med 2012 holder når jeg utvider perioden med data fra årene 2013 og 2014. Jeg takker fagfellen for gode kommentarer og forslag.

-
- ³ Langli og Svanström (2014) gir en oversikt over den internasjonale forskningslitteratur om revisjon i unoterte selskaper.
- ⁴ I Danmark har Ervervsstyrelsen (2015) gjennomført karlegginger av virkninger av fravalg, men disse har begrenset verdi, se Langli (2015) kap. 7.8 (og særlig 7.8.10) for ytterligere informasjon.
- ⁵ Selskaper kan ha revisjonsplikt av ulike grunner. F. eks. vil alle som mottar prosjektstøtte på kr 100 000 eller mer fra *Fond for lyd og bilde* ha revisjonsplikt (jf. <http://www.kulturradet.no/stotteordninger/flb-prosjektstotte>, hentet 2.11.2015). Det finnes også en rekke særattestasjonskrav (Brønnøysundregistrene, 2015) som i praksis kan innebære at særattestasjonskravet blir å likestille med revisjonsplikt siden estimatene på kostnadene med å etterleve særattestasjonskravene ligger rundt kr 15 000–20 000 (Rosted, 2015). Så lenge selskapene er underlagt de samme reglene over tid, vil revisjonsplikt som følger av særlovgivningen være en fast effekt som estimeringsmetoden korrigerer for.
- ⁶ For å unngå at resultatene fra de statistiske testene blir påvirket av ekstreme observasjoner (dvs. svært lave eller høye observasjoner som ligger i hver sin ende av variablenes fordeling), er ekstreme observasjoner slettet eller blitt «winsorized» («winsorized» betyr at svært lave/høye verdier settes til mindre ekstreme verdier), se noten til tabell 2. Som et alternativ til å slette ekstreme observasjoner har jeg gjentatt analysene etter å ha winsorized variablene med henholdsvis 2 prosent eller 5 prosent i hver hale. Resultatene blir ikke påvirket av hvordan ekstreme observasjoner blir behandlet.
- ⁷ Tabell 3 viser at utviklingen i *JDRM* hos FSene er dårligere enn hos IFSene etter fravalget, hvilket er konsistent med økte unndragelser hos FSene. Man må imidlertid ikke tillegge dette resultatet avgjørende betydning siden samme tabell viser at FSene og IFSene er signifikant forskjellige langs nesten alle dimensjoner som dekkes av tabellen. Man må derfor avvende resultatene fra regresjonsanalysen før man kan trekke konklusjoner.
- ⁸ Langli (2015, kap. 14) undersøker sammenhengen mellom nyetableringer og betydningen av lavere krav til aksjekapital (fra 1. januar 2012 ble minstekravet til aksjekapital redusert fra kr 100 000 til kr 30 000) og muligheten for å velge bort revisor. Funnene viser at lavere kapitalkrav er viktigere for etableringen enn valgfri revisjon, men begge lovendringene er viktige. I hvert av årene 2012 og 2013 anslås tallet på nyetablerte AS som følge av de to lettelsene til ca. 12 800 nye AS per år. Ca. halvparten ville ha blitt etablert i en annen selskapsform enn AS dersom aksjekapitalkravet ikke var blitt senket og revisjonsfritaksordningen ikke hadde blitt innført.
- ⁹ Jeg takker fagfellen for dette forslaget. For ikke å miste observasjoner når det tas logaritmer av de justerte driftsresultatene, er de justerte driftsresultatene transformert slik at observasjonen med den minste verdien på driftsresultatet har et justert driftsresultat på kroner 1.